

بررسی تاثیر سامانه مودیان بر بهبود کارایی مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی در نظام اقتصادی ایران

سپیده خلفی^{۱*}

راضیه سلیمانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱

چکیده

مقاله حاضر به بررسی تاثیر سامانه مؤدیان بر بهبود کارایی مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی در نظام اقتصادی ایران می‌پردازد. سامانه‌های الکترونیکی مالیاتی به عنوان ابزاری نوین و کارآمد در راستای تقویت سیستم مالیاتی، بهبود مدیریت منابع دولتی، تسهیل فرایندهای مالیاتی و شفاف سازی بیشتر معرفی شده‌اند. در این پژوهش از روش تحلیلی توصیفی و با استفاده از بررسی مستندات، داده‌های موجود، موانع و مشکلات پیش رو و همچنین مزایای سامانه مؤدیان به تحلیل اثرات سامانه مودیان بر ارتقاء کارایی فرآیندهای مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که پیاده سازی سامانه مودیان باعث افزایش شفافیت مالیاتی تقویت قابلیت‌های نظارتی کاهش تعاملات غیر رسمی و نواقص و اشکالات ساختاری در نظام مالیاتی شده است. همچنین این سامانه نقش قابل توجهی در بهبود وصول مالیات و افزایش درآمدهای دولت داشته است. بر اساس یافته‌ها، تقویت و گسترش این سامانه می‌تواند نقش بسزایی در اصلاح سیاست‌های مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی ایفا کند؛ بنابراین در این تحقیق پیشنهاد می‌شود، استفاده از سامانه‌های الکترونیکی مانند سامانه مودیان در جهت کاهش فساد مالی و بهینه سازی فرایندهای مالیاتی به عنوان یک ابزار کلیدی در سیاست‌های مالیاتی کشور مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی

سامانه مؤدیان، کارایی مالیاتی، فرار مالیاتی، نظام اقتصادی ایران

۱- استادیار، دانشکده مالی و حسابداری، موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران، ایران.

Sepideh.khalafi@iranian.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته ی حسابداری، دانشکده مالی و حسابداری، موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران،

ایران. razieh.soleimani.1984@gmail.com

مقدمه

یکی از طرح‌های مهم و ملی کشور طرح جامع مالیاتی می باشد که موتور محرک نظام مالیات ایران در گذر از سیستم سنتی و ناکارآمد به مدرن و چابک محسوب می شود. پرداخت مالیات، ثبت نام ارائه اظهارنامه و محاسبه و حسابرسی مالیات به صورت الکترونیکی از جمله اهداف اجرای این طرح می باشد که نتیجه آن ایجاد یک نظام نوین مالیاتی و تحقق عدالت مالیاتی می باشد. (گلپور، ۲۰۲۱) از آنجا که مالیات به عنوان یک منبع پایدار جهت تامین درآمدهای دولت در تمامی کشورهای دنیا همواره مورد توجه بوده است و داشتن اطلاعات کافی پیرامون فعالیتهای کسب و کارها برای دریافت مالیات را باید مد نظر قرار داد، لذا قانون پایانه های فروشگاهی و سامانه مودیان توسط مجلس شورای اسلامی کشور، در سال ۱۳۹۸ تصویب و مورد اجرا قرار گرفته است. (قاسمی بنابری، گودرزی، انسیه، موسوی، ۲۰۲۳) بخشی از سود فعالیت های اقتصادی تحت عنوان مالیات در راستای کسب درآمد برای دولتها در اختیار آنان قرار می گیرد. با افزایش حرفه های الکترونیکی و پیشرفت روزافزون تکنولوژی در سال های اخیر مالیات الکترونیکی و شیوه های الکترونیکی دریافت مالیات که در اغلب کشورها به عنوان یک منبع مالی، مورد توجه قرار گرفته است؛ ابداع گردید. (زهرانی زاده، ۲۰۱۹) البته یکی از مشکلات رایج طراحی وب سایت های دولت الکترونیک مرتبط با سامانه مالیات بر ارزش افزوده کیفیت نامناسب این سرویس ها می باشد که تاثیر مستقیمی بر کارایی و اثر بخشی این سامانه ها دارد. (علی پور مریم، حنفی زاده پیام، ۲۰۱۷) از جمله جرایمی که با وجود ضریب بالای بزهکاری در جرایم اقتصادی، فراوانی بیشتری را به خود اختصاص داده است، فرار مالیاتی می باشد. قانون گذار ایران در ماده ۲۰۱ قانون مالیات های مستقیم ۱۳۸۰ و در ماده ۲۷۴ اصلاحیه قانون مزبور مصوب ۱۳۹۴ فرار مالیاتی را جرم انگاری و برای آن کیفر حبس را پیش بینی نموده است. لکن ابهامات بسیاری در ماده مزبور از منظر عناصر متشکله جرم و مجازات وجود دارد. صرف استناد به مدارک تنظیمی توسط ثالث در تحقق جرم کفایت می کند و لزومی به مباشرت مرتکب در تنظیم مدارک خلاف واقع از حیث اوضاع و احوال برای تحقق فرار مالیاتی نمی باشد. (خالقی، ابوالفتح و سیفی قره یثاق، داوود. ۱۳۹۴) همواره یکی از دغدغه های بزرگ دولت ها فرار مالیاتی بوده چرا که کاهش فرار مالیاتی منجر به افزایش اعتماد عمومی به نظام، تأمین حداکثری درآمد مالیاتی و تحقق عدالت مالیاتی می باشد. (جلالی علیرضا، دائی کریم زاده سعید و هادی پیکانی مهربان ۱۴۰۲)

امروزه فرار مالیاتی به عنوان یک چالش جدی می تواند بر روی عدالت اجتماعی و بودجه دولت تاثیر زیادی داشته باشد؛ چرا که یکی از اصلی ترین منابع توسعه اقتصادی و تامین مالی دولت ها و کشورها مالیات می باشد. پیاده سازی و طراحی سامانه های مالیاتی شفاف و کارآمد به خصوص سامانه مودیان می تواند راهکار موثری در این راستا باشد این ابزار نوین به دولت ها این امکان را می دهد تا بتوانند با شفافیت هرچه بیشتر به شناسایی و مدیریت مودیان مالیاتی بپردازند.

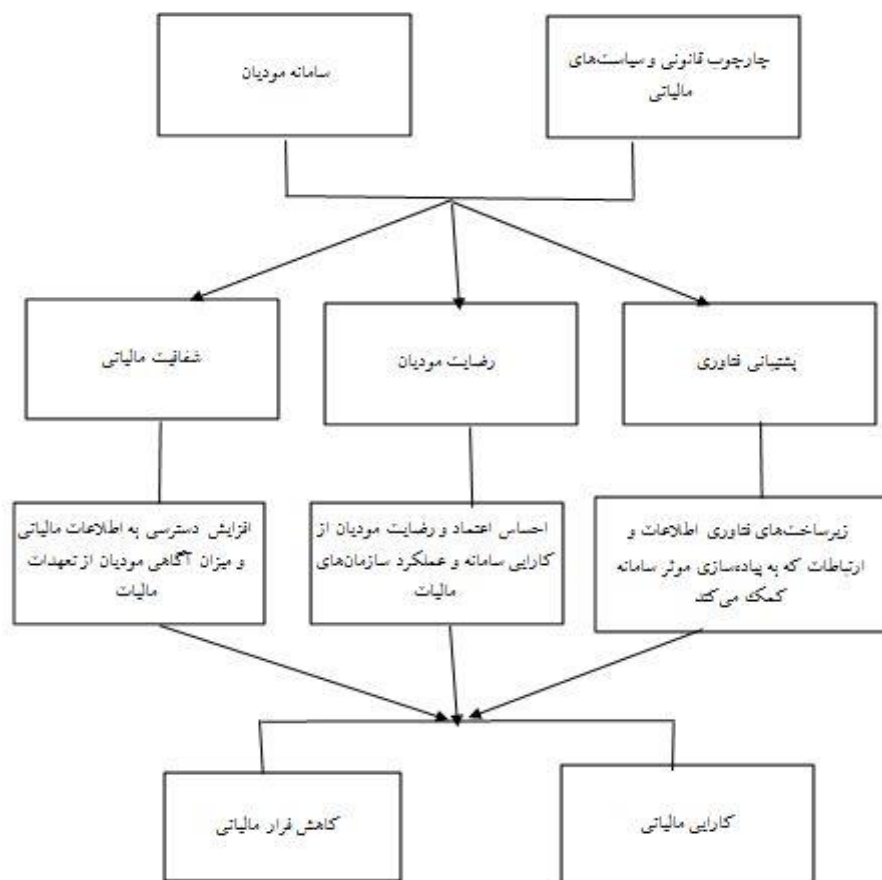
همچنین این سامانه با تسهیل فرآیندهای مالیاتی و جمع آوری اطلاعات به روز و دقیق از فعالیت‌های اقتصادی مؤدیان می‌تواند به ارتقا و کارایی نظام مالیاتی کمک شایانی کند.

سامانه مؤدیان می‌تواند با استفاده از فناوری‌های نوین، وصول مالیات و فرآیند ارزیابی را تسهیل و تسریع نماید. در این مقاله به بررسی کارایی سامانه مؤدیان و تاثیر آن بر کاهش فرار مالیاتی در نظام اقتصادی ایران خواهیم پرداخت. همچنین بررسی تاثیرات مالیات و اهمیت آن در نظام اقتصادی به لزوم استفاده از ساختارهای جدید دریافت مالیات از مؤدیان، از جمله سامانه مؤدیان اشاره خواهیم کرد.

این بررسی به تحلیل فرصت‌های موجود و چالش‌ها در راستای پیاده‌سازی و استفاده از سامانه مؤدیان می‌پردازد و تاثیرات این سامانه بر بهبود کارایی نظام مالیاتی کشور و شفافیت آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. در نهایت نتیجه‌گیری‌های این تحقیق می‌تواند راهکارهای علمی برای سیاست‌گذاران و مسئولان اقتصادی در جهت بهینه‌سازی نظام مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی ارائه دهد.

مدل مفهومی

با استفاده از مدل مفهومی زیر می‌توان درک بهتری از روابط پیچیده بین سامانه مؤدیان، کارایی مالیاتی و فرار مالیاتی داشت و این روابط را تحلیل کرده و تاثیرات مختلف آن را بررسی کرد.

شکل ۱- مدل مفهومی

اهمیت مالیات در نظام اقتصادی

مالیات بر درآمد در هر کشوری به عواملی از جمله ساختار مالیاتی، ماهیت اقتصاد و اثربخشی مدیریت آن کشور بستگی دارد. از طرفی مفاهیم مبهم ولی بالقوه مهمی مانند «فرهنگ مالیاتی» و «روحیه مالیاتی» از جمله عوامل موثر در اداره مالیات هر کشوری می‌باشند. ماهیت سیستم حقوقی، میزان فساد و دیدگاه مردم نسبت به دولت می‌تواند تاثیر زیادی در این مفاهیم با اهمیت در جامعه داشته باشد. برای مثال نحوه جمع آوری مالیات‌ها می‌تواند اعتماد عمومی را که سرمایه اجتماعی هر دولتی است تقویت و یا تضعیف کند. بررسی این مفاهیم نشان می‌دهد که این تاثیرات دو طرف است به طوری که هرچه سطح اعتماد بالاتر - دولت پاسخگوتر و از مشروعیت بیشتری برخوردار خواهد بود. البته تنها زمانی که حسابداری به صورت استاندارد و همگانی شده باشد کشورها می‌توانند بدون اتکا به بررسی‌های فیزیکی سنگین، پرهزینه و زمانبر اقدام به دریافت مالیات کنند. تا زمانی که فعالیت‌های اقتصادی غیر رسمی در جامعه انجام می‌شود و در نتیجه شاهد فرار مالیاتی زیادی از طرف مؤدیان خواهیم بود، تنها کاری که می‌توان انجام داد پذیرش مالیات برآوردی است. از طرفی با گسترده‌تر شدن سیستم‌های مالی و انتقال وجوه بین المللی در کشورهای مختلف فرار مالیاتی راحت‌تر می‌شود و با رشد تجارت الکترونیک فرامرزی دامنه اقدامات اجرایی مقامات مالیاتی محدود می‌شود. لیکن از آنجا که حتی پیشرفته‌ترین سیستم‌های مالیاتی در کشورهای توسعه یافته نیز هنوز با این چالش‌ها درگیر هستند و در کشورهای در حال توسعه این مسائل توسط مقامات کشور نادیده گرفته می‌شوند در اینجا به آنها پرداخته نمی‌شود. (ریچارد ام برد، ۲۰۱۵)

مالیات در ایران یکی از منابع اصلی درآمد دولت محسوب می‌شود که در جهت اجرای برنامه‌های اقتصادی فرهنگی و اجتماعی تامین هزینه‌های عمومی استفاده می‌شود. این درآمدها به صورت مستقیم یا غیر مستقیم از سازمان‌ها، شرکت‌ها و یا افراد اخذ می‌گردد. در ادامه دلایل اهمیت مالیات در نظام اقتصادی ایران به تفکیک شرح داده می‌شود:

۱. تامین هزینه های عمومی

یکی از اهداف اصلی دولت از اخذ مالیات، تامین هزینه‌های عمومی است. این هزینه‌ها شامل موارد زیر می‌گردد که هر کدام به تفصیل توضیح داده می‌شود:

۱-۱- پرداخت حقوق و دستمزد کارکنان دولتی:

دولت برای پرداخت حقوق کارکنان در بخش‌های مختلف دولتی از جمله آموزش، بهداشت، قضاوت، امنیت و سایر بخش‌ها نیاز به منابع مالی دارد که یکی از مهمترین منابع آن مالیات می‌باشد.

۱-۲- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها:

ساخت و نگهداری زیرساخت‌هایی مانند جاده‌ها، پل‌ها، راه آهن، شبکه‌های آب و فاضلاب و گاز و تامین نیروی برق از هزینه‌های عمومی دولت است که تامین آن از طریق اخذ مالیات صورت می‌گیرد.

۲. تامین هزینه های اجتماعی

هزینه های اجتماعی مانند بیمه های تامین اجتماعی، یارانه های نقدی و غیرنقدی، حمایت از خانواده های نیازمند و کمک به اقشار آسیب پذیر جامعه از جمله هزینه هایی هستند که دولت ایران برای تامین آنها از منابع مالیاتی استفاده می کند. این منابع در راستای کاهش فقر و نابرابری های اجتماعی در نظام اقتصادی ایران مورد استفاده قرار می گیرد.

۳. توسعه اقتصادی و صنعتی

در نظام اقتصادی ایران اجرای برنامه های توسعه اقتصادی و صنعتی شامل توسعه بخش کشاورزی، حمایت از صنایع داخلی، حمایت از نوآوری ها و فناوری های جدید و جذب سرمایه گذاری خارجی مستلزم استفاده از منابع مالی از جمله مالیات می باشد. همچنین در راستای کاهش نرخ بیکاری و اشتغال زایی، دولت در بخش هایی مانند صنعت نفت، گاز و پتروشیمی نیز سرمایه گذاری می کند.

۴. تامین هزینه های دفاعی و امنیتی

دولت بخش قابل توجهی از درآمدهای مالیاتی را برای تامین امنیت داخلی و خارجی کشور، خرید تجهیزات نظامی، تقویت نیروهای مسلح و ارتقاء توان دفاعی کشور اختصاص می دهد.

۵. پشتیبانی از بخش های آموزشی و بهداشتی

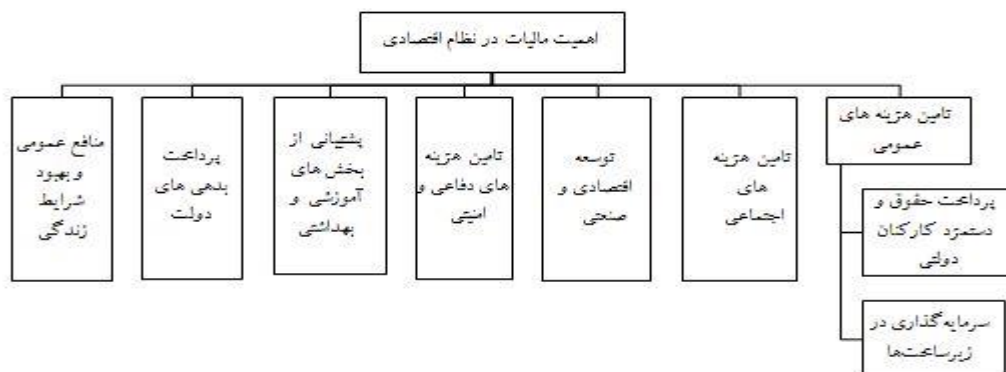
دولت ایران از منابع مالیاتی برای تامین هزینه های بیمارستان ها و مراکز درمانی دانشگاه ها و مدارس و همچنین طرح های سلامت عمومی در راستای تأمین آموزش رایگان و ارتقاء سیستم بهداشت و درمان عمومی استفاده می کند.

۶. پرداخت بدهی های دولت

بدهی های داخلی و خارجی دولت که ممکن است مربوط به وام های خارجی، تعهدات ارزی یا بدهی های داخل به موسسات مختلف باشد، از طریق منابع مالیاتی پرداخت می شوند.

۷. منافع عمومی و بهبود شرایط زندگی

برای پروژه های عام المنفعه مانند کتابخانه ها، پارک ها، مراکز فرهنگی و تفریحی که هدفشان بهبود کیفیت زندگی شهروندان و ارتقاء سطح فرهنگی و اجتماعی جامعه است نیز، از مالیات استفاده می شود.

شکل ۲- اهمیت مالیات در نظام اقتصادی

چالش ها و مشکلات استفاده از منابع مالیاتی در ایران

۱. فرار مالیاتی

مفهوم فرار مالیاتی مخفی کاری تقلب و رفتارهای خلاف قانونی است که مؤدی در جهت کاهش یا عدم پرداخت مالیات انجام می دهد.

یکی از قدیمی ترین کشورهایی که برای تامین مخارج عمومی دست به وصول مالیات زد ایران است. برخی از تاریخ نویسان معتقدند که پیشینه مالیات در ایران به بیش از ۵۰۰۰ سال می رسد. اخذ مالیات در ایران به زمان سومریان برمی گردد؛ اما در زمان داریوش بزرگ هخامنشی برای اولین بار به جای دریافت پیشکش ها و هدایا، ساتراپ یا بخش های امپراتوری ملزم به پرداخت میزان معینی مالیات شدند.

از دیدگاه اقتصادی متکی بودن بر درآمدهای نفتی باتوجه به غیر قابل پیش بینی بودن بازارهای جهانی باعث بی ثبات شدن درآمدهای دولت می گردد. از طرفی کافی نبودن درآمدهای مالیاتی و کسری بودجه و در نتیجه استقراض از بانک مرکزی و تزریق درآمدهای نفتی به اقتصاد کشور باعث تشدید تورم در ایران شده است. در نتیجه لزوم اصلاح در نظام مالیاتی و استفاده از روش های نوین اخذ مالیات می تواند راهکاری در جهت بهبود وضعیت اقتصادی باشد با این حال تلاش برای کاهش مالیات از دو طریق «ترندهای مالیاتی» و «فرار مالیاتی» همچنان رایج می باشد.

۲. ترندهای مالیاتی

ترندهای مالیاتی راهکارها و روش های قانونی است که مؤدی با استفاده از آنها سعی در کاهش یا عدم پرداخت مبلغ مالیاتی دارد.

ارائه ترندهای مالیاتی در جوامع توسعه یافته به شکل یک صنعت یا تخصص سطح بالا در حال گسترش است. صنعتی که مؤدیان بزرگ و متوسط مالیاتی مشتریان آن هستند. در کشورهایی مانند آمریکا ده ها هزار نفر با عنوان وکلای مالیاتی در حال ارائه همین راهکارها و ترندهای قانونی به مؤدیان می باشند. ادغام شرکت ها، انتقال دارایی مبادله سهام و معاملات صوری نمونه هایی از این ترندهای مالیاتی هستند. یکی دیگر از این ترندها که با عنوان بهشت مالیاتی شناخته شده است، ثبت فعالیت در مناطق آزاد و کسب درآمد در خارج از آن مناطق و تهران می باشد. قابل ذکر است در حال حاضر مناطق آزاد به دلیل معافیت های مالیاتی قابل توجهی که برای آنها در نظر گرفته شده نوعی بهشت مالیاتی به شمار می روند. (عمادی، محمد، ۱۳۹۵)

۳. عدم شفافیت در مصرف منابع مالیاتی

۳-۱- عدم شفافیت در بودجه ریزی و تخصیص منابع

عدم شفافیت در فرآیند تدوین و اجرای بودجه دولت یکی از مشکلات اصلی در ایران است. در بسیاری از موارد بویژه در بخش های دولتی و پروژه های عمرانی نحوه تخصیص منابع مالیاتی به طور دقیق مشخص نیست که این امر باعث کاهش اطمینان از کارایی و بهره وری مصرف مالیات ها و افزایش فساد و تبعیض در تخصیص منابع می گردد.

۲-۳- وجود فساد اداری و مالی

یکی از معضلات موجود در نظام اقتصادی ایران فساد مالی و اداری در برخی از نهادها و بخش‌های دولتی است که این فساد می‌تواند باعث عدم شفافیت در نحوه مصرف منابع مالیاتی شود. به عنوان نمونه ممکن است بعضی از منابع مالیاتی به طور غیررسمی به افراد خاص یا نهادهای خاص اختصاص یابد، بدون اینکه نظارت کافی بر روند مصرف آنها وجود داشته باشد.

۳-۳- عدم نظارت مؤثر و نهادهای کنترلی ضعیف

یکی دیگر از دلایل عدم شفافیت در مصرف منابع مالیاتی وجود نهادهای نظارتی ناکارآمد و ضعیف است. نهادهایی همچون دیوان محاسبات و سایر دستگاه‌های نظارتی علی‌رغم قوانین موجود قادر به نظارت جدی و مؤثر بر مصرف منابع مالیاتی نیستند که این موضوع باعث مصرف منابع مالیاتی به طور غیر بهینه و بعضاً در جهت منافع گروه‌های خاص می‌شود.

۴-۳- کمبود اطلاع‌رسانی و گزارش‌دهی دقیق

در ایران اطلاعات دقیقی درباره چگونگی مصرف منابع مالیاتی از طرف دولت یا نهادهای مسئول به عموم مردم ارائه نمی‌شود که این امر، یعنی عدم شفافیت در گزارش‌دهی و اطلاع‌رسانی به مردم باعث ایجاد سردرگمی و بی‌اعتمادی در میان شهروندان می‌شود. عدم ارائه گزارشات شفاف توسط سیستم مالیاتی و اینکه منابع جمع‌آوری شده کجا و چگونه مصرف می‌شود، امکان ایجاد فساد و سوء استفاده از منابع عمومی را بیشتر می‌کند.

۴. اقتصاد غیر رسمی

حجم گسترده اقتصاد غیر رسمی در نظام اقتصادی ایران یکی دیگر از چالش‌ها و مشکلات استفاده از منابع مالیاتی در ایران است که بخش قابل توجهی از مالیات‌ها را از چرخه نظارتی خارج می‌کند. منابع مالیاتی ناشی از بخش‌های غیررسمی به طور صحیح ثبت و شناسایی نمی‌شوند. این موضوع باعث کاهش دقت در برآورد درآمدهای مالیاتی و تخصیص نادرست منابع مالی به بخش‌های مختلف اقتصادی می‌گردد.

۵. پوشش ناکافی نهادهای مدنی و رسانه‌ها

نقش نهادهای مدنی و رسانه‌ها در پیگیری مسائل اقتصادی و نظارت بر نحوه مصرف منابع مالیاتی در نظام اقتصادی ایران نسبت به برخی کشورهای دیگر محدودتر است که این موضوع باعث کاهش شفافیت در مصرف منابع مالیاتی می‌شود. چنانچه در کشور گزارش‌ها و تحلیل‌های مستقلی که بتوانند بر مصرف منابع نظارت کنند، وجود داشته باشد فشار عمومی برای شفافیت و مسئولیت‌پذیری کاهش می‌یابد.

۶. منافع گروه‌های خاص و فشارهای سیاسی

در نظام اقتصادی ایران وجود منافع ویژه و گروه‌های ذینفع خاص نیز می‌تواند بر مصرف منابع مالیاتی تاثیرگذار باشد. گاهی فشارهای اقتصادی و سیاسی باعث تخصیص ناعادلانه منابع مالیاتی و هدر رفتن این منابع می‌شود که نتیجه آن کاهش شفافیت مالیاتی و بهره‌برداری از این منابع توسط گروه‌های خاص می‌شود.

لزوم استفاده از ساختارهای نوین اخذ مالیات

همانطور که اشاره شد عدم شفافیت در مصرف منابع مالیاتی در نظام اقتصادی ایران ناشی از عوامل متعددی از جمله عوامل اقتصادی، سیاسی و نهادی می‌باشد که باعث کاهش اعتماد عمومی، کارایی و عدالت می‌شود. برای رفع این مشکلات نیاز به اصلاحات اساسی در چگونگی بودجه‌ریزی، افزایش نظارت، تقویت نهادهای مدنی و رسانه‌ها و استفاده از ساختارهای نوین مالیاتی به شدت احساس می‌شود که در ادامه به بررسی این مهم می‌پردازیم.

یکی از راه‌های اخذ مالیات در ایران پیاده سازی سامانه مؤدیان و پایانه فروشگاهی است. امروزه فناوری اطلاعات و ارتباطات تاثیر چشمگیری بر روی جوامع و اقتصاد آنها دارد و به شدت در حال پیشرفت است. در نظام اقتصادی ایران، همگام با پیشرفت‌های روزافزون فناوری اطلاعات، قانون سامانه مؤدیان و پایانه‌های فروشگاهی به عنوان یکی از مهم‌ترین قوانین مرتبط با مؤدیان به وجود آمده است. هدف از برقراری این سامانه افزایش شفافیت و کاهش فرار مالیاتی در واحدهای تجاری و فروشگاه‌ها می‌باشد. افزایش درآمدهای دولت، ایجاد رقابت سالم در بازار، کاهش نظارت مستقیم بر فروشگاه‌ها و بهبود شفافیت در مالیات‌های فروش از جمله مزایای اجرای این قانون هستند. به علاوه استفاده از پایانه‌های فروشگاهی باعث ساده سازی فرایندهای ثبت فروش و مالیات‌های مرتبط با آنها و رصد فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تجاری می‌گردد. این سامانه تاریخچه‌ای در جهان دارد که تحت تاثیر پیشرفت فناوری و نیازهای بازار تکامل یافته است. برای مثال در دهه ۱۹۷۰ میلادی ایده استفاده از پایانه های فروشگاهی برای ثبت تراکنش‌های فروش ظهور کرد. در ابتدا استفاده از این پایانه‌ها با کارت‌های کاغذی و به صورت دستی که با مرور زمان دستگاه‌های الکترونیکی و کارت‌های مغناطیسی جای آنها را گرفت، صورت می‌گرفت. با رشد اینترنت و توسعه تجارت الکترونیک در اواخر دهه ۱۹۹۰ سامانه مؤدیان و پایانه‌های فروشگاهی به صورت الکترونیکی مورد استفاده قرار گرفتند که امکان پرداخت آنلاین، ارائه گزارشات تجاری و نظارت بر موجودی محصولات را فراهم می‌کردند. با پیشرفت تکنولوژی ویژگی‌های بیشتری مانند تحلیل داده‌های فروش، ارتباط با موبایل و پشتیبانی‌های الکترونیکی به این سامانه‌ها اضافه شد. هدف از تصویب این قانون و اجرای آن سهولت در ارائه اطلاعات مالیاتی، کاهش اقتصادهای زیرزمینی، افزایش شفافیت، بهبود روند پیگیری و اجرای قوانین مالیاتی است. مجلس شورای اسلامی ایران، در مهرماه سال ۱۳۹۸ قانونی را با عنوان قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مودیان مبتنی بر ۲۹ ماده و ۸ تبصره تصویب و به دولت ابلاغ کرد که به عنوان بستر اصلی برای اجرای بسیاری از قوانین مالیاتی، از جمله قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب سال ۱۴۰۰ مورد استفاده قرار گرفت. به موجب این قانون کلیه اشخاص مشمول مکلف به عضویت و ثبت نام در سامانه مودیان و صدور صورتحساب

الکترونیکی برای فروش کالا و خدمات خود شدند. پایانه فروشگاهی و سامانه مودیان را می توان به عنوان بستر حیاتی برای اجرای طرح مالیات برعایدی سرمایه (CGT) و همچنین لایحه مالیات بر مجموع درآمد (PIT) نیز شناخت که مراحل بررسی و تصویب آنها در مجلس و دولت، در دست انجام است. (قاسمی بنابری، گودرزی، انسیه، موسوی، ۲۰۲۳)

از تاریخ یکم مهرماه سال ۱۴۰۲ کلیه اشخاص حقوقی و از تاریخ یکم دی ماه ۱۴۰۲ کلیه مشاغل مشمول مالیات بر ارزش افزوده گروه های اول و دوم و کلیه اشخاص مشمول باقیمانده ملزم به ثبت نام در سامانه مودیان و ارسال صورت حساب های فروش خود در این سامانه شدند. لازم به ذکر است به منظور تسهیل تکالیف مودیان مشمول این قانون سازمان می تواند مؤدیانی که میزان فروش سالانه آنها کمتر از ۲۵ برابر معافیت موضوع ماده (۸۴) قانون مالیات های مستقیم باشد را از صدور صورتحساب الکترونیکی معاف نماید. (وب سایت <https://hesabandish.com/rules-taxpayer-system>)

با استفاده از سامانه مؤدیان شرکت ها و سازمان مالیاتی که اطلاعات خود را سامانه ثبت نموده اند، می توانند به سهولت مالیات خود را پرداخت کنند. یکی دیگر از اهداف سامانه مؤدیان ارتقای انضباط مالیاتی می باشد. با کمک این سامانه اشخاص حقیقی و حقوقی با ثبت درآمدها، هزینه ها، مالیات ها و سایر اطلاعات مالی کسب و کار خود می توانند در بهبود کارایی مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی در نظام اقتصادی کشور سهم باشند. فرآیند ثبت فعالیت های اقتصادی در سامانه مؤدیان برای اشخاص حقیقی و حقوقی مزایای قابل توجهی دارد، از جمله؛ بهبود کارایی، دقت و سرعت عملیات فروش، کاهش خطاها، بهبود تجربه خرید مشتریان، امکان پرداخت الکترونیکی توسط مشتریان، مدیریت تراکنش های مربوط به خرید و فروش و حذف فاکتورهای فیزیکی.

لازم به ذکر است پیاده سازی این قانون با چالش هایی نیز روبرو است که شناسایی آنها می تواند قدم بزرگی در رفع این چالش ها باشد. از جمله مشکلات و موانع ذکور می توان به موارد زیر اشاره کرد: موانع سازمانی و اداری، موانع مالی و مالیاتی، موانع فنی و فناوری و موانع قانونی و حقوقی. (قاسمی بنابری، گودرزی، انسیه، موسوی، ۲۰۲۳)

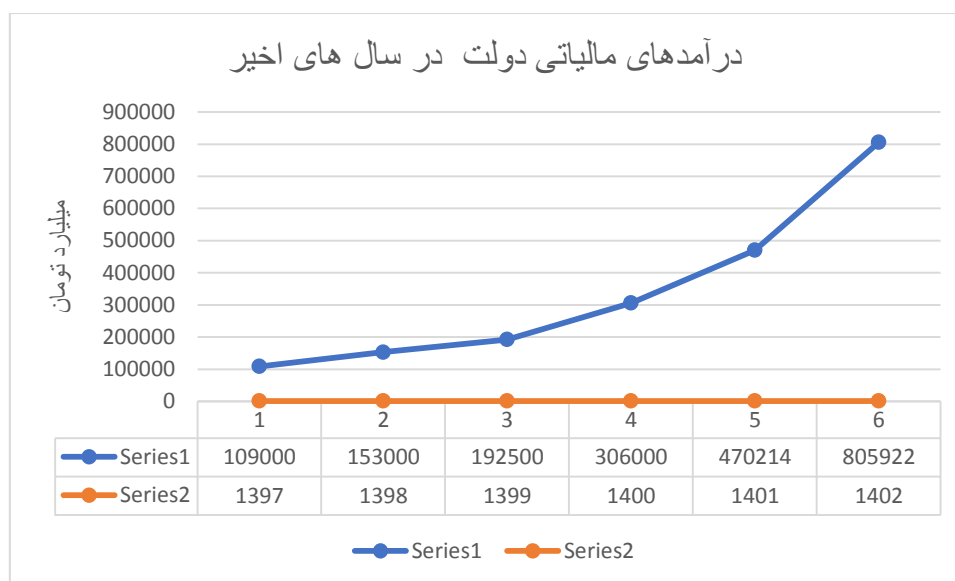
جدول ۱- موانع موجود در پیاده سازی قانون سامانه مؤدیان

فاصله زمانی بین درخواست تا اعمال افزایش حد مجاز	موانع سازمانی و اداری
نبود آموزش کافی برای کارکنان مالیاتی و عدم اطلاع رسانی و تدوین دستورالعمل جامع	
عدم دسترسی ممیزان مالیاتی به سامانه مودیان	
کمبود کارشناس متخصص در حوزه های مالیاتی برای سامانه مادیان	
همانگ نبودن دستگاه های اجرایی	
مبهم بودن احراز ثبت نام و عضویت اشخاص در سامانه	موانع مالی و مالیاتی
افزایش حجم پرونده های مالیاتی	
عدم پیش بینی صورتحساب های خاص در سامانه	

اعطای بخشودگی در زمان نامناسب	
عدم وجود دستورالعمل برای تکالیف مشمولان	
فقدان پیش بینی‌های لازم برای معاملات تهاثوری	
تناقض داشتن نحوه اعطای اعتبار با مبانی قانون مالیات بر ارزش افزوده	
خودداری برخی از مودیان از صدور صورتحساب کاغذی	
کندی سیستم هنگام ارسال صورتحساب	موانع فنی و فناوری
ناقص بودن دسترسی‌ها به اطلاعات طرف معامله	
قطعی مکرر سامانه	
عدم امکان ویرایش صورت حساب‌ها	
مشکلات مربوط به مهلت ارسال صورتحساب‌ها	
مشکلات مربوط به صورت حساب‌های ابطالی و مرجوعی	موانع قانونی و حقوقی
اعمال جرائم نامتعارف	
عدم وجود تشویقی در قانون برای ثبت نام اشخاص در سامانه	
تناقض داشتن ماده ۲۴ قانون پایانه‌های فروشگاهی با قانون تسهیل معجز کسب و کار	
عدم وجود پروکسی‌های قوی برای جلوگیری از ورود شرکت‌های صوری به سامانه	
طولانی بودن پذیرش صورتحساب‌های خارج از سامانه مودیان	

(قاسمی بنابری، گودرزی، انسیه، موسوی، ۲۰۲۳)

پرواضح است با وجود موانع و مشکلات یاد شده، وجود سامانه مؤدیان گام بزرگی در جهت کاهش فرار مالیاتی و افزایش کارایی مالیاتی در نظام اقتصادی ایران می باشد. آمارهای موجود از افزایش درآمدهای مالیاتی کشور در سال های اخیر (نمودار ۱) و الزام اشخاص حقوقی به ثبت فعالیت های اقتصادی خود در این سامانه گواه روشنی بر این مسأله می باشد. البته تلاش درجهت هرچه بهتر شدن ساختار این سامانه و کاهش موانع و چالش های موجود میتواند منجر به افزایش رضایت مندی مؤدیان و شفافیت مالیاتی شود.

نمودار ۱ - افزایش ۷۴۰ درصدی درآمدهای مالیاتی دولت طی ۶ سال

<https://mehrnews.com/news/6085296>

نتیجه گیری

بر اساس تحلیل های انجام شده در این پژوهش، سامانه مودیان به عنوان یک ابزار نوین در نظام مالیاتی ایران، می تواند نقش برجسته ای در بهبود کارایی مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی ایفا کند. این سامانه با تسهیل فرایند جمع آوری اطلاعات و نظارت دقیق تر بر معاملات اقتصادی، امکان شفافیت بیشتر در فعالیت های مالی را فراهم می آورد. نتایج نشان داد که استفاده از سامانه مودیان، به ویژه در زمینه کاهش امکان پنهان سازی درآمدها و بهبود ثبت و گزارش گیری مالی، می تواند در کاهش فرار مالیاتی و افزایش درآمدهای دولت مؤثر باشد. همچنین، این سامانه با ایجاد امکان شفافیت بیشتر و کاهش فساد، به نهادهای نظارتی اجازه می دهد تا با سرعت و دقت بیشتری به شناسایی و جلوگیری از تخلفات مالیاتی پرداخته و از اتلاف منابع جلوگیری کنند. با این حال، برای تحقق حداکثری این اهداف، نیاز به بهبود زیرساخت های فنی، آموزش و آگاهی رسانی به مودیان و ارتقای فرهنگ مالیاتی در جامعه وجود دارد؛ بنابراین، اگر این سامانه به طور کامل و مؤثر در نظام مالیاتی کشور پیاده سازی شود، می تواند به عنوان یکی از راهکارهای اصلی در راستای بهبود کارایی مالیاتی و کاهش فرار مالیاتی در نظام اقتصادی ایران عمل کند.

منابع و مآخذ

جلالی، ع. دائی کریم زاده، س. & هادی پیکانی، م. (۱۴۰۲). مؤلفه های اصلاح نظام مالیاتی ایران با رویکرد پذیرش عمومی و کاهش فرار مالیاتی. *مطالعات توسعه و مدیریت منابع*، ۳۴(۶)، ۵۲-۳۳.

خالقی، ا. & سیفی قره یثاق، د. (۱۳۹۴). رویکرد نظام کیفی ایران به جرم فرار مالیاتی. *پژوهشنامه مالیات*، ۳۴(۶)، ۲۰۷-۱۸۱.

علی پور، م. & حنفی زاده، پ. (۲۰۱۷). اثر کیفیت سرویس های الکترونیکی مالیات بر ارزش افزوده بر رضایت مودیان مالیاتی در ایران. *مدیریت فناوری اطلاعات*، ۳۴(۶)، ۸۳-۱۰۲.

- عمادی، م. (۱۳۹۵). بررسی ترفند ها و فرار مالیاتی در ایران. *کنگره پیشگامان پیشرفت*، ۳۴(۶)، ۵۹۰-۵۸۲.
- قاسمی بنابری، گودرزی، انسیه، & موسوی. (۲۰۲۳). واکاوی چالش ها و موانع پیاده سازی قانون پایانه های فروشگاهی و سامانه مودیان مالیاتی و ارائه راهکارها. *حکمرانی و توسعه*، ۳۴(۶)، ۳۲-۲۱.
- گلپور. (۲۰۲۱). تاثیر کارایی سامانه جامع مالیاتی بر ارتقای عملکرد نظام مالیاتی کشور. *پژوهشهای جدید در مدیریت و حسابداری*، ۳۴(۶)، ۱۹۵-۱۷۱.
- نبی زاده، ز. (۲۰۱۹). بررسی میزان تاثیر آموزش روشهای الکترونیکی (روش های مجازی- مالیات الکترونیک- تجارت الکترونیک) بر مودیان در پیشبرد اهداف سازمان امور مالیاتی. *نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری*، ۳۴(۶)، ۲۸-۲۰.
- Bird, R. (۲۰۱۵). *Improving Tax Administration in Developing Countries*. *Tax Administration* ۸۲-۱۵۵، ۳۴(۶)،